

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Τα οικονομικά δεν είναι ακριβώς μια εμπειρική επιστήμη. Ή τουλάχιστον μόνο εμπειρική επιστήμη. Μεταφέρουν πλούσιο ιδεολογικό και θεωρητικό φορτίο γιατί καλούνται να λάβουν αποφάσεις με τις οποίες θα ενισχύσουν ή θα αποδυναμώσουν αξίες και καθολικά νοήματα και κατά συνέπεια και τις κοινωνικές τάξεις που τα υιοθετούν. Για παράδειγμα, το φορολογικό σύστημα οφείλει να διέπεται και να υπηρετεί κανόνες δικαίου. Όμως τι ακριβώς είναι οι κανόνες κοινωνικού δικαίου; Είναι δίκαιο, να φορολογούνται περισσότερο αυτοί που με σκληρή εργασιακή καταπόνηση κερδίζουν περισσότερα και λιγότερο εκείνοι που είναι ανειδίκευτοι

, ράθυμοι ή σκνηροί και άρα κερδίζουν λιγότερα

; Ή το αντίθετο;

Ποια

από τις δύο προτάσεις θα υιοθετήσει το φορολογικό σύστημα

. Δεν υπάρχει μια αντικειμενική απάντηση κοινώς αποδεκτή. Επομένως οι διαμορφωτές της φορολογικής πολιτικής θα επιστρατεύσουν τα ιδεολογικά τους εργαλεία και θα αξιολογήσουν την ορθότητα όπως αυτά ορίζουν. Μ' αυτό το τρόπο η φορολογική πολιτική διαφεύγει από το πρακτικό πεδίο που είναι η είσπραξη φόρων και εισέρχεται και στο πεδίο των θεωρητικών εννοιών περί δικαίου, περί ευημερίας, περί ελευθερίας, κλπ.

Τα θέματα αυτά αποτελούν αντικείμενο έρευνας της πολιτικής φιλοσοφίας. Έχουν διατυπωθεί πολλές θεωρίες για την κοινωνική και οικονομική ισότητα, για την κοινωνική δικαιοσύνη, την αναδιανομή του εισοδήματος, την ισότητα των ευκαιριών, κλπ. Οι κύριες όμως σχολές που έχουν σχηματιστεί είναι τέσσερις. Ο ωφελιμισμός, ο φιλελευθερισμός, ο λιμπεραλισμός και ο μαρξισμός. Κάθε δέσμη οικονομικής πολιτικής συνεπώς ανάγεται σε ένα από τους παραπάνω πολιτικοφιλοσοφικούς καθορισμούς ή σε ένα κράμα από αυτούς. Η διαπίστωση αυτή, με τη σειρά της, μας οδηγεί στην αποδοχή του αξιώματος ότι οι επιλογές οικονομικής πολιτικής δεν είναι ουδέτερες δηλαδή χωρίς ιδεολογικό φορτίο αλλά μεροπλητούν υπέρ της μιας ή της άλλης κοινωνικής ομάδας.

Οι οικονομικές πολιτικές μεριμνούν έτσι ώστε αφ' ενός να αυξάνεται η ακαθάριστη παραγωγή μιας χώρας και αφ' εταίρου να διανέμεται με βάση ορισμένα κριτήρια αποδοτικότητας κατά το δικαιότερο τρόπο ο παραγόμενος πλούτος. Κατά συνέπεια η οικονομική της ανάπτυξης και η οικονομική της διανομής, συνδέονται άμεσα με τη πολιτική φιλοσοφία και τη κοινωνιολογία.

Σε όποιες σχολές και αν ανήκουν οι οικονομικές πολιτικές λίγο πολύ συμφωνούν στις προτάσεις για την επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης. Εκεί που υπάρχουν μεγάλες

διαφωνίες ανάμεσα στους οικονομολόγους είναι ο τρόπος με τον οποίο θα κατανεμηθεί το εθνικό εισόδημα.

Ο ωφελιμισμός (utilitarianism), είναι ένα πολιτικοφιλοσοφικό σύστημα το οποίο έχει εκτεταμένες απόψεις πάνω στο θέμα της διανομής του εισοδήματος. Ιδρυτές του ήταν ο Jeremy Bentham (1748-1832) και ο John Stuart Mill (1806-1873). Οι φιλόσοφοι αυτοί ασχολήθηκαν με την ηθική και το είδος πολιτικής που οφείλει να ασκεί το κράτος. Η βασική έννοια του ωφελιμισμού ήταν η χρησιμότητα. Δηλαδή η ευτυχία και η ικανοποίηση που λαμβάνει ο άνθρωπος από τις συνθήκες της ζωής του. Η χρησιμότητα θα πρέπει να μεγιστοποιείται γιατί αποτελεί συστατικό της ευτυχίας και για το λόγο αυτό το κράτος οφείλει να επιστρατεύει όλες του τις δυνάμεις.

Για το ζήτημα της διανομής και αναδιανομής οι ωφελιμιστές προχώρησαν σε προτάσεις που στήριξαν πάνω στο αξίωμα της φθίνουσας οριακής χρησιμότητας. Το αξίωμα αυτό σημαίνει πως η αξία ενός ευρώ προσθέτει περισσότερη χρησιμότητα σε ένα φτωχό άνθρωπο παρά σε ένα πλούσιο. Όσο αυξάνεται το εισόδημα ενός ατόμου τόσο μειώνεται ο βαθμός ικανοποίησης τον οποίο απολαμβάνει. Με βάση αυτό, το κράτος οφείλει να αναδιανέμει το εισόδημα σε όφελος των λιγότερο πλουσίων πολιτών αυξάνοντας έτσι το άθροισμα της κοινωνικής χρησιμότητας. Με άλλα λόγια τα περισσότερα χρήματα που κερδίζουν οι πλούσιες ομάδες του πληθυσμού δεν θα επιφέρουν καμία βελτίωση στο βιοτικό τους επίπεδο γιατί αυτό θα βρίσκεται στο υψηλότερο σημείο. Οι πρόσθετες εισοδηματικές μονάδες γι' αυτούς θα ισούνται με μηδέν μονάδες ικανοποίησης.

Καλό είναι λοιπόν να επιτευχθεί ένα είδος αναδιανομής του πλούτου υπέρ των φτωχών και των κοινωνικά αδυνάτων. Γι' αυτούς η απόκτηση μεγαλύτερου εισοδήματος αυξάνει το επίπεδο χρησιμότητας τους και επομένως την συνολική κοινωνική ευημερία. Όμως αν οι διαδικασίες αυτές συνεχισθούν έως το τέλος τότε θα επέλθει ένα είδος παραλυτικής εξίσωσης όπου καμία από τις δύο κοινωνικές ομάδες δεν θα επιθυμεί να παράξει πλούτο με συνέπεια την κάθετη κοινωνική αποδιοργάνωση και τη στασιμότητα. Και τούτο γιατί οι αδύνατοι πολίτες θα περιμένουν να μεριμνήσει το κράτος ώστε να εισπράξουν από τους ισχυρούς ενώ οι ισχυροί θα πάψουν να παράγουν πλούτο γιατί αυτός με τη διαμεσολάβηση του κράτους θα περάσει στους αδύνατους. Για το λόγο αυτό οι ωφελιμιστές θεώρησαν καλό να προτείνουν τη διατήρηση των ανισοτήτων στα εισοδήματα και τη κοινωνική κλίμακα ώστε να κατοχυρωθούν κίνητρα δημιουργίας πλούτου, αλλά σε ένα μετριασμένο επίπεδο. Στη περίπτωση αυτή το κράτος οφείλει να παίξει σημαντικό ρυθμιστικό ρόλο διατήρησης των ορίων της κοινωνικής κλίμακας, ρόλος ο οποίος αποτελεί και την πεμτούσια του.

Ο φιλελευθερισμός (libertarianism) θεωρεί με τη σειρά του πως το κράτος εκείνο που οφείλει να πράττει είναι να θέτει το πλαίσιο των κανόνων εντός του οποίου τα άτομα θα διεξάγουν τις ανταλλακτικές και παραγωγικές τους ασχολίες. Εκείνο που δεν μπορεί να κάνει είναι να μεταφέρει εισόδημα από μια κοινωνική ομάδα σε άλλη ή να συνάπτει προνομιακές σχέσεις ενισχύοντας ορισμένους. Κατά συνέπεια η αναδιανομή του εισοδήματος ως κρατική πολιτική δεν θα πρέπει να υφίσταται. Αντίθετα ο φιλελευθερισμός δίδει μεγάλη προσοχή στην ισότητα ευκαιριών. Είναι προτιμώτερο το κράτος να φροντίζει για την δημιουργία ίσων ευκαιριών στους πολίτες του ώστε κάθε ένας να αναπτύσσει τις ικανότητες του παρά να μεροληπτεί υπέρ κάποιων και σε βάρος κάποιων άλλων.

Ο φιλόσοφος Robert Nozick στο βιβλίο του *Anarchy, State and Utopia*, θεωρεί πως αυτό που

κερδίζει κάθε άτομο είναι αποτέλεσμα κάποιας εκούσιας ανταλλαγής ή το λαμβάνει ως δώρο, από κάποιο άλλο άτομο. Κανείς δεν έχει εκχωρήσει στο κράτος κανένα δικαίωμα να παίρνει εισοδήματα και να τα διανέμει κατά τη κρίση του. Σε μια ελεύθερη κοινωνία οι περιουσίες δημιουργούνται ή χάνονται ως αποτέλεσμα ελεύθερων επιλογών από ελεύθερους ανθρώπους.

Ο λιμπεραλισμός (liberalism), είναι η τρίτη πολιτικοφιλοσοφική θεωρία που ασχολείται με τον οικονομικό ρόλο του κράτους. Ο εκπρόσωπος της ο John Rawls, στο βιβλίο του *A Theory of Justice*, θεωρεί πως το κράτος θα πρέπει να είναι παρεμβατικό με κριτήριο την ενίσχυση των πιο αδύνατων μελών της κοινωνίας. Προκειμένου να εξυψωθεί η συνολική κοινωνική ευημερία, το κράτος θα πρέπει να ενισχύει εκείνα τα άτομα που βρίσκονται στα χαμηλότερα σημεία της κοινωνικής πυραμίδας. Αυτό είναι το περιφημο κριτήριο *minimax*, σύμφωνα με το οποίο ενισχύοντας αυτούς που βρίσκονται στη πιο δύσκολη θέση αυξάνεται η συνολική κοινωνική ευημερία. Είναι ένα είδος κοινωνικής ασφάλισης, η οποία επιτυγχάνεται με την αναδιανομή των εισοδημάτων υπέρ των φτωχών αλλά δεν φθάνει μέχρι το σημείο της πλήρους εξίσωσης τους. Συμφωνώντας με τους ωφελιμιστές, βεβαιώνει πως μια τέτοια πολιτική θα οδηγούσε στη πλήρη κοινωνική παρακμή και τότε το κράτος δεν θα μπορούσε να εφαρμόσει το κριτήριο *minimax*. Είναι καλό για όλους να νιώθουν από την ημέρα της γέννησης τους πως θα ζουν σε μια κοινωνία όπου θα λειτουργεί ένα δίκτυο κοινωνικής ασφάλισης που οδηγεί στην κοινωνική ευημερία του συνόλου.

Ο Μαρξισμός τέλος, βρίσκεται αντίθετος με όλες τις πολιτικοφιλοσοφικές προσεγγίσεις που δίνουν στο κράτος το ρόλο του κοινωνικού ισορροπιστή. Το κράτος γι' αυτόν δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα εργαλειακό μέσο στα χέρια των ισχυρών το οποίο φροντίζει να αναδιανέμει τα εισοδήματα πάντα σε όφελος τους. Θεσπίζει τέτοιους κανόνες που αναπαράγουν την κοινωνική αδικία και την οικονομική εκμετάλλευση. Ενώ τα κοινωνικά υποκείμενα που παράγουν τον πλούτο απολαμβάνουν ένα μισθό ίσο με την αξία που είναι αναγκαία για να αναπαράγει τη θέση τους, η εναπομείνουσα διαφορά καρπώνεται από αυτούς που δεν παράγουν αλλά είναι κάτοχοι των μέσων παραγωγής. Η διαδικασία αυτή είναι ρυθμισμένη θεσμικά και χαρακτηρίζει τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Ο Μαρξισμός ενδιαφέρεται για ένα άλλο σύστημα που θα στηρίζεται στην άμεση εργασία των παραγωγών η αξία της οποίας θα κατανέμεται αναλογικά σ' αυτούς που συμμετέχουν στη δημιουργία της.

Οι τρεις πρώτες θεωρίες βρίσκονται εμφανώς υπό του στόχου βελτίωσης των λειτουργιών του ισχύοντος συστήματος ενώ ο Μαρξισμός είναι προσανατολισμένος στο στόχο της αλλαγής του συστήματος και της αντικατάστασης του από ένα άλλο δικαιώτερο και ανθρωπινότερο.